

(ע"ב) 'החרים שדותיו – נותנן לכהן שבאותו משמר'. נקט לשון יחיד במקום רבים, אך אין הכוונה שיכול ליתן לאחד מן הכהנים המשמשים במשמר, אלא נותן לכל כהני המשמר ומתחלקת ביניהם – שהרי למדו מגזל הגר ושם הדין שנותן לכולם, כדמוכח בב"ק קי.
ונראה שנותן למשמר המשמש בשעת הנתינה ולא דוקא בשעת ההחרמה, דומיא דגזל הגר [ואין לומר שבשעת ההחרמה כבר זכו כהני אותו משמר – כי כל זמן שהם ביד בעלים עדיין לא קנהו כהנים, שהרי הם כהקדש לכל דבריהם]. ומה שכתב הרמב"ם למשמר המשמש בשעת ההחרמה – אפשר שנקט משנתו כשהחרים ונתן מיד (חזון איש בכורות כב,ו).

*

לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה זה עבר על דעת הכתוב, שהרי הוא אומר **מכל אשר לו – ולא כל אשר לו**, כמו שבארו חכמים. ואין זו חסידות אלא שטות, שהרי זה מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות ואין מרחמין עליו. ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים: חסיד שוטה מכלל מכלי עולם.
אלא כל המפזר ממונו במצוות אל יפזר יותר מחומשו. ויהיה כמו שצוו נביאים **מכלל דבריו במשפט** בין בדברי תורה בין בדברי עולם... (רמב"ם סוף הל' ערכין).

דף כט

למהותו וענינו של ה'חרם'

לפי שישראל הוא העם אשר בחר הא-ל מכל שאר העמים לעבודתו ולהכיר שמו, והם אינם תחת ממשלת המזלות אשר חלק השם לכל שאר העמים, אבל הם תחת ידו של הקב"ה מבלי אמצעות מלאך ומזל, וכמו שכתוב... – ולכן בכל עת היות ישראל מחזיקים בתורתו ומתעטרים בעבודתו – לא תנוח בהם רק טובה ושפע ברכה, ורוח נדיבה וטהורה תסמכם; וההפך, והיא המארה והחרם – על אויביהם ושונאייהם.
ועל כן, כי יקצר רוח אחד מהם ויוציא מפיו לשון קללה וחרם על ממונו וקרקותיו שהם תחת הברכה – הודיעו הכתוב שאי אפשר לו להוציאו מרשות המבורך לרשות אחר, לפי שכל אשר לישראל, שהם חלק השם – לו הוא, ומה שקנה עבד קנה רבו; אבל מכל מקום, אחר שידענו באמת כוונת המחרימים להוציא אותו הדבר מרשותו – ראוי להשלים חפצו וישוב ברשות אדוניו ויהיה קדש. וזה שאמר הכתוב בסמוך **כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת**, שענינו על דרך הפשט שהמחרימים מן האדם שאינו שלו, כגון הנלחמים על אויביהם שנודרים נדר **אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתו את עריהם** – שימותו, כי שאר האומות אינם בתוך מעין הברכות, כמו שאמרו. ולשון 'חרם' נתפס עליהן ופועל בהם. וכן פרש הכתוב הזה הרמב"ם ז"ל על צד הפשט. ואף על פי שיש בכתוב מדרשות רבים – שבעים פנים לתורה, וכולם נכוחים למבין. ומזה השורש הוא מה שאמרו ז"ל, שכל אשר ללויים ולכהנים, בין קרקע בין מטלטלין – אין מחרימין אותם, כלומר שאפילו אמר הכהן או הלוי על שדהו שיהא חרם – אין נתפס בו כלל, כי הוא כשוכן בית אדוניו מקום הברכה והחסד והטוב, וכל יש לו – לשם הוא; ובתוך הברכה, אין מקום לחרם חלילה' (ספר החינוך שנו).

והרש"ר הירש זצ"ל כתב (ויקרא כז,כח):

'חרם', עיקר הוראתו היא 'רשת' (ע' חבקוק א,טו; יחזקאל כו,ה) – מורה על מצב של הסגר והפקעה מוחלטת. דוגמה להפקעה מוחלטת היא השמדה; כך: החרם תחרים אתם (דברים ז,ב) ועוד פעמים רבות. בדרך כלל מטרת 'החרמה' היא, שהחפץ המושמד לא יבוא במגע עם דברים אחרים. יחסית, 'חרם' הוא דבר שהוצא מכלל שימוש. כך הדרגה החמורה ביותר של איסור הנאה – איסור עבודה זרה – קרויה 'חרם' (דברים ז,כו).

כל הקדש כולל שתי בחינות; בחינה שלילית: הפקעה מהנאה של חולין, ובחינה חיובית: מסירה למטרה שבקדושה.

בהקדש רגיל הרי הבחינה החיובית – המסירה למטרת הקודש – היא העיקרית, ואילו הבחינה השלילית – ההפקעה מהנאת חול – היא רק תוצאה מזו. ואילו בחרם הבחינה השלילית – הפקעה מהנאת חול – היא המטרה הראשונה, ואילו הקדושה החיובית נראית רק כתוצאה של אותה הפקעה.

והנה כאן נאמר: משאמר אדם 'חרם' על נכס שלו – בין יש בו רוח חיים ובין אין בו רוח חיים, בין מיטלטל ובין קרקע – מאותה שעה הרי הנכס חדל להיות 'שלו'; שוב אין למכור אותו לאחר, ואין לגאול אותו על ידי בעליו הראשונים. הנכס הוחזר מידי ה'ה', ודינו קודש קדשים; הוא מייצג מושג יסודי, שהוא הבסיס לכל הקדשה, והוא 'השיעבוד לה' דרך כלל.

משום כך לא הרי חרם כהרי קודשי בדק הבית, כי הללו נתקדשו רק כחפצים בעלי ערך והם נועדו לשמש מטרה חיובית של המקדיש; קדושה זו ניתנת לפדיון, והייעוד יכול לעבור לחפץ אחר בעל ערך דומה. לא כן החרם: כשבעל הנכס הועידו להיות חרם כבר ויותר על כל זכויותיו בנכס. הנכס ניתן לו מיד ה', והוא חוזר ונתנו לה'; הוא היה שלו, ומעתה הרי הוא של ה'. אך ה' כבר אמר בתורתו (במדבר יח,יד) מה דינו של נכס שהוחזר לו בתורת 'חרם'; וזה הדין שנקבע לו: כל חרם בישראל לך יהיה. הוזה אומר: כל נכס שיוחזר לה' בתורת חרם – יימסר לבעלותם המלאה של הכהנים; וגם פסוק כא כאן מתייחס לדין זה: כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו. ומכאן ההלכות: 'חרמים כל זמן שהן בבית בעלים, הרי הן כהקדש לכל דבריהן שנאמר כל חרם קדש קדשים הוא לה'. נתנן לכהן – הרי הן לכל דבריהן כחולין שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה' (ערכין כט). וראה תוספות בכורות לב. ד"ה רבא אמר).

פירוש זה הוא על פי השיטה – שנתקבלה להלכה על ידי הרמב"ם (ערכין ו,א) ועל ידי הסמ"ג (עשין קלב) ש'סתם חרמים לכהנים'. שונה הדין, אם הוסיף לייעוד השלילי גם את התכלית החיובית של ההקדשה, כגון: חרם לבדק הבית; במקרה זה החרם קדוש לבדק הבית, הוא בכלל הקדש בדק הבית וכמוהו יש לו פדיון, ולשון 'חרם' איננה אלא שם נרדף להקדש (ראה רמב"ם שם ובכסף משנה וברדב"ז).

בפסוק שלנו נאמר מכל אשר לו מאדם... ומשדה... – ולא: כל אשר לו אדם ושדה... – התורה מניחה אפוא שהוא מחרים רק חלק מרכושו ולא את כל רכושו. יתר על כן: אין הוא מחרים את כל אשר לו מאותו מין – לא את כל צאנו, לא את כל בקרו וכו' – אלא הוא מחרים רק חלק מכל מין ומין; והכמים גוערים במי שמחרים את כל נכסיו או במי שמחרים את כל אשר לו ממין אחד. אכן המוות על כל נכסיו לטובת המקדש, לא עשה מעשה של חסידות יתירה, אלא תורת המקדש היהודי רואה את מעשהו כחטא; הרי היא אומרת: אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו, אלא עליו לנצל את הנכסים שניתנו לו מידי ה' ולקיים בהם את חובתו. עליו לבנות בהם את חייו הארציים בהתאם למצוות התורה, וזו כל עצמה של עבודת ה' הרצויה בעיני ה'.

מה שכתב בתוך דבריו שאין להחרים כל צאנו או כל בקרו – נראה שלפי ר"א שאף בדיעבד אם החרים מין שלם – אינו מוחרם, זהו רק בכל בהמותיו, אבל אם השאיר לעצמו צאן וחרים הבקר, או להפך – מוחרם, שהרי הכתוב לא הזכיר אלא 'בהמה'. ואמנם לענין איסור לכתחילה, יש לדקדק קצת מלשון המשנה 'מצאנו ומבקרנו, שאין להחרים כל צאנו הגם שיישאר לו בקר, וכן להפך. וכן דקדק בחזון נחום מלשון הרמב"ם, שאין זה מצוה מן המובחר להחרים כל צאנו.

עוד בבאור ענין החרמים, ע' במאמר הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א – 'מבי מדרשא', נדרים.

*

'שקול ארבעה זוזי ואחיל עליהו ושדינהו בנהרא ולישתרו לך... אי הכי אפילו פרוטה נמי? – פרסומי מלתא'. לכאורה קשה מדוע לא עדיף לכתחילה לפדות על פרוטה בלבד, אמנם אין הדבר מתפרסם ונראה גנאי להקדש, הלא מסתבר שזה עדיף יותר מאשר לאבד הקדש בידים שהוא איסור חמור, והרי כשפודה על ד' זוז ומשליכם ביד, מאבד קדשים בידים?
– ונראה מזה שבאמת גם עצם הפדיה של הקדש שוה מנה על פרוטה הוי כמאבד קדשים בידים ואעפ"כ מותר הדבר, כי הלא בלאו הכי ילך הכל לאיבוד, וכיון שהותר הדבר, אין חילוק בין פרוטה ליותר, הלכך כדי שלא יהא גנאי כל כך להקדש החמרנו עליו שלא יפדה לכתחילה אלא על ארבע זוזי (עפ"י מנחת שלמה סו, עמ' שמא. עע"ש).

'אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג'. על עבד עברי בזמן הזה – ע' במובא בקדושין דף כח ודף סט. ע"ע ענינים ע"ד הסוד, בספר צדקת הצדיק רלא רמה.

'אין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג' –

'... ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, כדאמר ערכין כ"ט א' וכמו שפסק הר"מ פי"ד מה' א"ב ופ"י מה' ע"ז, וכתב הראב"ד ה' א"ב שם הטעם מפני שקבלת גר תושב מצוה, וכדאמר גיטין מ"ה א' ... ואפשר שכל העניים שבאומות יעלו לארץ ויקבלו עליהן גירות התושב ונתחייב להחיותן, וכדאמר ב"מ ע"א א', ולפיכך בזמן שהיובל נוהג וכל ישראל על אדמתן והן שולטין בעולם אפשר להם לעמוד בדבר אבל בזמן שאין כל יושביה עליה ואין שליטת ישראל שלמה אי אפשר להם לקבל גרים תושבים ולפרנסם. ובלשון הר"א שם נראה דיש ט"ס וצריך לומר בזמן היובל שולטין והיה יכול להתפרנס שלא בטורח צבור כו" (מתוך חזו"א שביעית כד, ב).

רבי ישמעאל אומר: כתוב אחד אומר תקדיש וכתוב אחד אומר לא יקדיש... מקדישו אתה הקדש עלוי ואי אתה מקדישו הקדש מזבח. ורבנן – אל תקדיש מיבעי ליה ללאו...' יש להקשות מה מקשה לרבנן, הלא הם דרשו מכל חרם קדש קדשים הוא לה' שהחרם חל על קדשים, אבל הרי לא למדו משם שאין מקדישים אותו הקדש מזבח. ולכאורה גם הם נצרכים לקרא ד'לא יקדיש' ללמוד זאת, כמו רבי ישמעאל.

וכתב בשו"ת אחיעזר (ח"ב כה, יא) שנראה מדברי הגמרא שלפי חכמים אין צריך לימוד מיוחד על כך שלא חלה קדושת מזבח, כי סברה היא שהרי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ולכן חכמים דורשים מלא

יקדיש – ללאו. אבל רבי ישמעאל שלומד מלא **יקדיש** שלא חלה קדושת מזבח, הוא סובר שזה שלא חלה קדושת מזבח, אין הטעם משום שאינו שלו, אלא רק מצד האיסור שאסרה תורה. ויש לדחות ולומר שגם לפי ר' ישמעאל סברה היא שאי אפשר להקדיש, כי אינו שלו להקדישו, אלא שלולא שנאמר לא **יקדיש** הייתי לומד מהמשמעות הפשוטה של **תקדיש** שחלה קדושה גמורה, לכן הוצרך ללימוד אחר להוציא ממשמעות זו. אבל לפי חכמים שלמדו מן הכתוב שבפרשת חרמים, הרי גם ללא גילוי מיוחד מן הכתוב אין לשמוע שתחול קדושת מזבח על המוקדשין, שהרי סתם חרמים לכהנים וכשנותנם לכהן הם חולין גמורים, ואם כן היאך אפשר שיוכל להחרים קדשי קדשים לכהנים ויצאו לחולין, קדושה שבהן להיכן הלכה?! – אלא ודאי לא נתחדש כאן אלא חלות הקדש עלוי בלבד, ועל כן אמרו שלפי חכמים קרא דלא **יקדיש** מיותר ללמוד 'לאו' (עפ"י אבי עזרי (תנינא) סנהדרין כ, א סק"ח).

'מנין לנולד בכור בעדרו שמצוה להקדישו...'. בגדר הקדשת פה לבכור, ודין הקדשתו מחוסר זמן או בשבת – ע' מבואר בנדרים יג. ובבכורות כא: נו. לענין הקדשת בכור בחו"ל – באבי עזרי (מעש"ש, דף קג, ב) הסתפק בזה. ע"ש. ובמנחת חינוך (יה, א) נקט מסברה פשוטה שמצוה להקדיש. וכן כתב שם לענין בכור בע"מ. וע"ע פתחי תשובה יו"ד ריש הל' בכור בשם 'תיבת גמא' פר' ראה.

פרק תשיעי

'אלמא קסבר איסורא נמי איכא, דאפילו קרקושי זוזי נמי אסור, ולא מיבעיא מוכר דקאי בעשה... אלא אפילו לוקח נמי קאי בעשה...'. נראה לכאורה שאין אסור אלא בלשון 'גאולה', אבל כשנותנים זה לזה השדה והמעות בתורת מתנה – רשאים. ואפשר שאסור משום הערמה (תפארת ישראל). ויש שכתב שגם החזרה למוכר בתורת מתנה אסורה משום שנים תקנה (חדושים ובאורים). ומכירה לכתחילה לשנה אחת בלבד, כתב בשפת אמת שהדעת נוטה שמותר הדבר, שלא נאמר איסור זה אלא במכירה שאינה מוגבלת. ואולם אם מוכר מכירה שאינה מוגבלת, אין מועיל תנאי שהתנו ביניהם שיוכל לגאול תוך שנתיים – שהרי אסור הדבר גם בהסכמת שניהם, ואין בידם למחול על כך. כן כתב המנחת-חינוך (שלט, ב) כדבר פשוט.

ואם התנה עמו הלוקח שלא יפדנו עד היובל, כתב במנחת חינוך (שלט, יא) שלדעת הרמב"ן (בהר, ובהשגות לספר המצוות ל"ת רכו. וע' גם בחדושי הרשב"א לב"מ עט בשם הרמב"ן שתלוי הדבר במחלוקת ר"מ ור"י במתנה עמש"כ בתורה) שמכירה לצמיתות חלה – נראה שיוכל להתנות, שהרי המוכר אינו עושה איסור בכך שאינו פודה. ואולם לדעת הנמוקי-יוסף (ב"מ לא. מדפי הרי"ף. וערשב"א שם) שאי אפשר להתנות על מכירה חלוטה כי אין הארץ שלהם, שנאמר כי לי הארץ – לפי זה אפשר שאעפ"י שהתנה, יכול המוכר לפדות כי אין הארץ ביד הלוקח להתנות על כך. (וע"ע אבי עזרי שמיטה ויובל יא, א).

בטעם איסור זה, שלא לגאול השדה תוך שנתיים אפילו בהסכמת שני הצדדים, יש מפרשים כי אין רצון התורה שהשדות יימכרו בנקל, וכדי שלא ימהר אדם למכור ארץ ירושתו אמרה תורה שלא יוכל לגאולה אלא מקץ שנתים. וכטעם הזה אתה אומר כלפי שאר הגבלות של הגאולה, כגון אינו לווה וגואל ואינו גואל לחצאים (עפ"י רש"ר הירש ויקרא כה, מצוטט בנספח).

טעם נוסף, להראות שאין האדם בעלים על נכסיו אלא לה' הארץ ומלוואה (עפ"י דרש משה בהר כה, טו).

'יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה, אמרת קל וחומר, ומה מכורה כבר יוצאה...'. משמע שלולא ה'קל וחומר' היה יכול למכרה, ומקור הדבר הוא מכך שזיכתה לו תורה לאב מעשה ידיה של בתו נערה, הלכך הוה אמינא שיכול כמו כן למכרה.

ויש להוכיח מכאן שזכות מעשה ידיים של בתו אינה זכות כספית גרידא, שאם עשתה מלאכה האב זוכה בה, אלא יכול אף לכופה לעשות לו מלאכה, שאם אינו רשאי לכופה, למה יעלה על הדעת שיכול למכרה לאמה (עפ"י חדושי רבי שלמה היימן ח"ב ל).

ואכן כן מבואר בראשונים (בכתובות מג) שביד האב לכופה לעבוד, אלא שהם מדברים בקטנה, וכאן מוכח לכאורה שאף בנערה הדין כן. וכן מבואר מדברי המקנה (בקדושין ג) והפני-יהושע (בכתובות מז). ואולם מדברי הגרעק"א (בקדושין שם) משמע שנקט שאינו רשאי לכופה. ע' במובא ביוסף דעת שם.

ונראה שהראיה מכאן אינה מוכרחת, שאמנם לפי ה'יכול...! אכן הייתי אומר כן, אבל לפי האמת שאין יכול למכרה כשהיא נערה, כך אינו יכול לכופה לעבוד בשבילו.

דף ל

'מכרה לראשון במנה ומכרה ראשון לשני במאתים'. נראה שפירוש 'מכרה במנה' – שכך שוויה, אבל אם הוויל המחיר ממה שהיא שוה באמת – נפדית הקרקע בשוויה ולא בדמים שמכר, שהרי קרקע הניתנת במתנה נגאלת כפי שוויה, ואף זה, מה שהוויל לו – מתנה בעלמא הוא (עפ"י 'חדושי הגרי"ו'). ובספר שפת אמת נקט כדבר פשוט להפך, שיש לילך אחר מחיר המכירה ולא אחר שווי הקרקע האמתי – בין אם מכר פחות משוויה בין ביותר.

(ע"ב) 'אדרבא נחמיר עליה מדרבי יוסי ברבי חנינא...' (בקדושין כ). הגרסא: 'ואימא הני מילי לענין אכילה ושתיה כי היכי דלא ליצטער ליה, הא לענין פדיון נחמיר עליה מדרבי יוסי בר' חנינא'. ויש ליתן טעם לחילוק זה; שהרי ראינו שמשום אותה עבירה הוא נענש בכך שנמכר לעבד, לכן דין הוא שנחמיר לענין הפדיון ולא נקל עליו להשתחרר מעבדותו, אולם לא מצינו שבגלל העבירה יש לו להתייסר באכילה ושתיה (עפ"י אילת השחר קדושין כ).

'מלמד שלוח וגואל וגואל לחצאין'. המהרש"א (בקדושין כ) הקשה מה נפקותא יש בנידון מקדיש שדה אם גואלה לחצאין אם לאו, הלא בין הוקרה בין הוולה לעולם דמי הפדיון קצובים בתורה – זרע חומר שעורים בחמשים שקל?

יש מן הראשונים שכתבו שאם יש גאולה לחצאין, גואל מחצית מן השדה עתה ומחציתה האחרת ביובל, ולדבריהם זוהי הנפקותא בדין זה. ואולם כתבו כמה מהראשונים שהגאולה לחצאין אינה חלה על מחצית הנכס אלא על מחצית הזמן, שכשמגיע הזמן שבו שוים דמי פדיונו לערך הנכס לפי חישוב הפדיון, אז חוזרת השדה כולה לבעליה, וכן הוכיח הרשב"א (ע"ע בראשונים בקדושין כ סא. ב"ב קג. שו"ת הרשב"א ח"ד רצ [וח"ג מג]). ואם כן, הלא בין אם גואל לחצאין בין אם אינו גואל, חוזרת השדה כשמגיע הזמן בו דמי הפדיון משתוים לערך השדה.